

ลังคายพระไตรปิฎก ๓ ครั้งแรกของเถรวาท ไม่มีการจารบันทึกจริงหรือ?

โดย อาตม ศิโรศิริ

ที่ชมพูทวีป ในสมัยพุทธกาลและก่อนพุทธกาล ประกอบด้วยแคว้นหลายแคว้น นครหลายนคร มีภาษาหลายภาษา และภาษาเหล่านั้น ก็ไม่ใช่เพียงคำพูดอย่างเดียว ย่อมมีทั้งตัวอักษรด้วย โดยหลักฐานที่ทำให้สันนิษฐานว่ามีตัวอักษรเกิดขึ้นและใช้กันแล้วนั้นมีมากมาย เช่น คำว่า “อักษรสมัย” (อักษรสมัย) ซึ่งหมายถึงประมวลเรื่องตัวอักษร คำว่า “ปณณะ” (ปณณ จริ่ง ๆ แปลว่าใบไม้) ซึ่งหมายถึงหนังสือ หรือจดหมาย คำว่า ปิฎก (ปิฎก จริ่ง ๆ แปลว่าตะกร้า) ซึ่งหมายถึงตำรา เป็นต้น นั่นคือ หากไม่มีตัวอักษรแล้ว จะเขียนจดหมาย เขียนหนังสือ เขียนคัมภีร์เขียนตำราได้อย่างไร

เช่น ในอรรถกถาธรรมบท ภาค 2 เกี่ยวกับ โฆสกเศรษฐี (อยู่ในเรื่องสามาวดี) ซึ่งเป็นเป็นเศรษฐีมีชื่อเสียงคนหนึ่งในสมัยพุทธกาล ผู้สร้างวัดโฆษิตาราม ผู้เป็นพ่อบุญธรรมของนางสามาวดีอัคมเหสีพระเจ้าอุเทนพระราชแห่งกรุงโกสัมพี ความย่อว่า เศรษฐีที่เป็นบิดาเลี้ยงของนายโฆสก พยายามจะฆ่านายโฆสกให้ตายด้วยอุบายต่าง ๆ ตั้งหลายครั้ง จนเขาโตเป็นหนุ่ม ก็ยังไม่สามารถจะฆ่าได้ จึงออกอุบายใหม่ โดยเขียนจดหมาย (ปณณ) ถึงเสมียนคนเก็บส่วยว่า “ผู้นี้เป็นลูกชาติชั่วของเรา ขอท่านจงฆ่ามันแล้วโยนลงไปในหลุมคู เมื่อท่านทำการอย่างนี้เสร็จแล้ว เราจักให้รางวัลตอบแทนคุณในภายหลัง” แล้วให้นายโฆสกถือจดหมายฆ่าตัวตาย ไปส่งให้แก่เพื่อนเศรษฐีนั้นที่อยู่นอกเมือง นายโฆสก ไม่รู้ตัวอักษรสมัย (หมายถึงไม่รู้หนังสือ) จึงได้ถือจดหมายนั้นไปโดยไม่เคลือบแคลงอันใด ....

อีกหลักฐานหนึ่ง เช่น ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตร มีข้อหนึ่งว่า “มา ปิฎกสมุปทานน อย่าเชื่อถือ โดยอ้างตำรา ”

อนึ่ง ตามคัมภีร์อรรถกถาว่าไว้ (อรรถกถาธรรมบท เรื่องพระโปลิลเถระ) ในสมัยพุทธกาลมีพระเถระรูปหนึ่งเก่งทางด้านปริยัติ ทรงพระไตรปิฎก แต่ทางด้านปฏิบัติยังไม่ถึงไหน การแสดงธรรมจึงแสดงตามความจำของตน ซึ่งย่อมไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำที่ตนพูด เหมือนทัพพีตักแกง ไม่รู้รสชาติแห่งแกง พระพุทธองค์จึงเรียกพระรูปนั้นว่า “พระโปลิลเถระ (โปลิล)” นั้นแสดงว่าหนังสือโปลิลมีเกิดขึ้นแล้ว

อีกอย่างหนึ่ง จากอรรถกถามหาปรินิพพานสูตร กล่าวถึงตอนที่พระเจ้าอชาตศัตรู โดยคำแนะนำของพระมหากัสสปเถระ ให้สร้างที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุได้แผ่นดิน มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะอธิษฐานว่า “พวกมาลัยอย่าเที่ยว กลิ่นหอมอย่าหาย ประทีปอย่าไหม้” แล้วให้จารึกอักษรไว้ที่แผ่นดินทวงว่า “แม่ในอนาคตกาล พระกุมารพระนามว่าอโศก จักเถลิงฉวล์ยราชสมบัติเป็นพระเจ้าอโศกมหาราช ท้าวเธอจักทรงกระทำพระบรมธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลายไป” ดังนี้ พระราชา(พระเจ้าอชาตศัตรู) ทรงเอาเครื่องประดับทั้งหมดบูชา ทรงปิดประตูแล้วทรงคล้องตราบุญแจไว้ที่เชือกผูก ทรงวางแท่ง

แก้วมณีแห่งใหญ่ไว้ที่ตรงนั้นนั่นเอง โปรดให้จารึก **อักษรไว้ว่า** “ในอนาคต เจ้าแผ่นดินที่ยากจน จงถือเอาแก้วมณีแห่งนี้ กระทำสักการะพระบรมธาตุทั้งหลายเทอญ”

และหลักฐานในที่อื่น ๆ อีกมากมาย แต่เพียงแค่นี้ก็เพียงพอแก่การสันนิษฐานว่า ในสมัยพุทธกาล มีอักษรใช้ มีการเขียน มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว

นั่นคือ เมื่อมีอักษรใช้แล้ว เป็นไปได้หรือที่ในสมัยนั้นจะไม่มีใครเลยที่เขียนบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ต้องมีบ้างที่เขียนไว้เพื่อเป็นการช่วยจำ แต่ในสมัยนั้น ไม่ได้เน้นที่การสร้างตำราเรียน แต่เน้นที่การปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น การบันทึกจึงมีไม่มาก (เป็นการบันทึกส่วนตัว) และที่บันทึกไว้ก็กระจัดกระจาย มีไม่ครบถ้วน

ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน เมื่อมีมูลเหตุเกิดขึ้นในพุทธศาสนา (ขอไม่กล่าวถึงมูลเหตุ) พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงชักชวนพระเถระทั้งหลายรวม ๕๐๐ รูป ประชุมกันทำการสังคายนาพระธรรมวินัย คือร้อยกรอง จัดหมวดหมู่ และจารลงใบลานด้วย ไม่ใช่สังคายนาแค้นขปาฐะ (ปากเปล่า) และท่องจำอย่างเดียว ใช้เวลาสังคายนา ๗ เดือน จึงแล้วเสร็จ

ข้อสังเกต หากเป็นสังคายนาแบบมุขปาฐะ อย่างเดียว เหตุไหน จึงใช้เวลานานถึง ๗ เดือน ทั้ง ๆ ที่พระเถระทั้งหลายที่ร่วมสังคายนาล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น ไม่มีความจำเป็นต้องอธิบายความหมายหรือถกกันเรื่องอรรถะอีก ถือเอาเพียงพยัญชนะอย่างเดียว เพราะพระอรหันต์ทุกท่านเข้าใจเนื้อความดีอยู่แล้วนั่นเอง นั่นคือหากเป็นเพียงการจัดหมวดหมู่แบบปากเปล่าอย่างเดียว ไม่น่าจะกินเวลานานถึง ๗ เดือน แต่ว่า เวลาที่ใช้ไป ๗ เดือนนั้น คือพระเถระเหล่านั้น ช่วยกันเขียน จารลงใบลาน (ฉบับหลวงอาจเป็นแผ่นทอง) และตรวจทานเป็นอย่างดี เพื่อเป็นคัมภีร์อ้างอิงต่อไป

สำหรับภาษาที่ใช้ในการสังคายนาและจารลงใบลานนั้น ก็คือภาษามคธ (ภาษามาคธี) หรือที่เราทั้งหลายเรียกกันว่าภาษาบาลีนั่นเอง ที่เรียกว่าภาษามคธ เพราะเป็นภาษาที่ชาวมคธใช้กัน ที่เรียกว่าภาษาบาลี เพราะเป็นภาษาที่ใช้สำหรับรักษาพระธรรมวินัย ส่วนสาเหตุที่เลือกใช้ภาษามคธในการสังคายนาครั้งแรกนั้น (ทั้ง ๆ ที่ยุคนั้นใช้กันหลากหลายภาษา เช่น ภาษาทมิฬ ภาษาอันทกะ ภาษาโอฑฐะ ภาษาภีราตะ ภาษาโยนกะ ภาษาสันสกฤต เป็นต้น) ก็เนื่องจากการสังคายนาครั้งนั้นกระทำที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาแห่งแคว้นมคธ และเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าของสถานที่ ๑ เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระธรรมวินัย ๑ เพื่อความอยู่ยืนนานแห่งอักษรและภาษาบาลี(ภาษาที่รักษาพระธรรมวินัย) ๑ พระเถระทั้งหลายจึงเลือกใช้ภาษามคธ (ภาษามาคธี) เป็นภาษาสำหรับจารึกรักษาพระธรรมวินัย (ภาษาบาลี)

[ทางฝ่ายมหายาน ก็มีการสังคายนา เช่นกัน (ไม่ใช่ทำในเวลาเดียวกัน) แต่ทำที่เมืองอื่นซึ่งใช้ภาษาสันสกฤต

พระไตรปิฎกของมหายาน จึงใช้ภาษาสันสกฤตในการ บันทึก]

เมืองต่าง ๆ เมื่อได้ต้นฉบับแล้ว เจ้าอาวาสในแต่ละวัดก็จะส่งพระลูกวัดไปคัดลอกมาเก็บไว้ที่วัดของตน ๆ (ดังนั้น ในสมัยต่อมาจึงเป็นประเพณีว่า ผู้บวชที่ต้องการศึกษาปริยัติ หรือ คัมภีร์นั้น นอกจากจะท่องจำพระพุทธรูปแล้ว ต้องฝึกเขียนภาษาบาลี และคัดลอกคัมภีร์ใบลานด้วย)

การสังคายนาครั้งที่ ๒ ในเบื้องต้นก่อนสังคายนา เป็นการระงับอธิกรณ์ (คดีความที่เห็นไม่ตรงกันอันเป็นเหตุให้แตกแยกกัน และประพฤติน่าไม่ตรงกัน) เกี่ยวกับความเข้าใจผิดเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการของภิกษุชาวเมืองเวสาลี เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน การสังคายนาครั้งนี้ กระทำที่เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ระงับ และชี้แจง ความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับวินัยบางหัวข้อ ให้กลับมาเข้าใจอย่างถูกต้อง โดยมีพระสงฆ์ร่วมประชุมรับฟังและลงมติทั้งสิ้น ๗๐๐ รูป

มีข้อที่น่าสังเกตคือ ประเด็นทั้ง ๑๐ ประเด็นที่นำเข้าไปประชุมสงฆ์นั้น แต่ละประเด็นมีการถามด้วยว่า ทรงบัญญัติไว้ที่ไหน มีหลักฐานอยู่ในคัมภีร์ไหน หมวดไหน และคำตอบก็มีหลักฐาน ที่มาเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

“ [๖๕๒] ครั้งนั้น ท่านพระเรวตะถามท่านพระสัพพกามีว่า สิ่งใดโทษกัปปะหรือ ขอรับ

พระสัพพกามีย้อนถามว่า สิ่งใดโทษกัปปะนั้น คืออะไร ขอรับ

ร. การเก็บเกลือไว้ในแขนงโดยตั้งใจว่า จักปรุงในอาหารที่จัดฉัน ควรหรือไม่ ขอรับ

ส. ไม่ควร ขอรับ

ร. ทรงห้ามไว้ที่ไหน

ส. ในเมืองสาวัตถี ปรากฏในคัมภีร์สูตรวิภังค์

ร. ต้องอาบัติอะไร

ส. ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ในเพราะอาหารที่ทำการสังฆ

ร. ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วัตถุที่ ๑ นี้ สงฆ์วินิจฉัยแล้ว แม้เพราะเหตุนี้ วัตถุนี้ จึงผิดกรรม ผิดวินัย หลีกเลียงสัตตสุสาน ข้อที่ ๑ นี้ ข้าพเจ้าขอลงคะแนน ฯ”

แสดงว่าก่อนหน้าสังคายนาครั้งที่ ๒ นี้ ต้องมีคัมภีร์เกิดขึ้นแล้ว นั่นก็คือเกิดขึ้นในคราวสังคายนาครั้งที่ ๑ แล้ว และการระงับอธิกรณ์ครั้งนี้ หากพระเถระทั้งหลายจะอ้างที่มาหรือหลักฐานจากความจำของตนเอง จะมีใครเชื่อถือได้เหล่า เพราะหากอ้างดังนั้น พระรูปอื่นที่เข้าใจผิดอยู่ในขณะนั้น ก็อ้างได้เช่นกันว่า “ข้าพเจ้าเรียนมาอย่างนี้ ทรงจำมาอย่างนี้ ที่ข้าพเจ้าทรงจำมาถูกต้องแล้ว” หากเป็นดังนี้ ทั้งสองฝ่าย คงเถียงกันไม่จบ อธิกรณ์ที่ระงับ ไม่ได้แน่นอน ดังนั้นการเอาความทรงจำมาอ้าง จึงเชื่อถือได้ยาก ที่นำมาอ้างได้ดีที่สุดก็คือหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร นั่นเอง

ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ นี้ นอกจากจะชำระ ความเข้าใจผิดเรื่องวินัยแล้ว ยังมีการชำระปิฎกทั้งหมด อีกด้วย และมีการเขียนจารลงในใบลานใหม่ทดแทนของเดิมซึ่งเขียนไว้เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน โดยพระเถระ ๗๐๐ รูป กระทำอยู่ ๘ เดือน จึงแล้วเสร็จ (หากไม่มีการจารบันทึกแล้ว โฉนใช้เวลานานถึง ๘ เดือนเล่า)

[ในช่วงสังคายนาครั้งที่ ๒ พวกภิกษุซึ่งเป็นชาววัชชี ยังเห็นว่าความฝ้ายตนถูก จึงรวมเอาพระสงฆ์ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูปทำสังคายนาบ้าง ที่เมืองกุสุมปุระ เพราะเป็นกลุ่มใหญ่จึงเรียกว่า มหาสังฆิกะ และชาววัชชีใช้ภาษา สันสกฤต ในการสังคายนาครั้งนี้จึงบันทึกเป็นภาษาสันสกฤต แม้จะยังไม่ใช้มหายานโดยตรง แต่นับได้ว่าเป็น เบื้องต้นแห่งการแตกแยกจากเถรวาทผู้มหายาน ซึ่งต่อมามหายานจึงใช้ภาษาสันสกฤตจารึกพระไตรปิฎก]

การสังคายนาครั้งที่ ๓ กระทำที่เมืองปาตลีบุตร แคว้นมคธ ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้าศรีธรรมาสโคราช เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๔ โดยพระเถระ ๑,๐๐๐ รูป นำโดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ กระทำอยู่ ๕ เดือน จึงแล้วเสร็จ วัตถุประสงค์ครั้งนี้ เนื่องจากสมัยนั้น มีพระปลอมบวชมากมาย บวชเพราะหวังลาภสักการะ ซึ่งไม่เข้าใจพระธรรมวินัย สอนและเขียนพระธรรมวินัยตามความเชื่อเดิมของตนซึ่งเป็นการบิดเบือนไปจากพระธรรมวินัยเดิม จึงต้องชำระออกเสียทั้งบุคคล(จับสึก)และคำสอนที่ผิดเพี้ยนเหล่านั้น โดยสังคายนา ชำระให้หมดจด สร้างคัมภีร์(ใบลาน)ขึ้นใหม่ ทดแทนของเก่า

นอกจากนั้น พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ยังได้รจนาคัมภีร์ใหม่เพิ่มเติมเพื่อชี้แจงหรือตอบปัญหาความเข้าใจผิดในสมัยนั้น ชื่อว่าคัมภีร์กถาวัตถุ (การรจนานี้ คงไม่ได้เป็นมุขปาฐะกระมัง เพราะในอรรถกถาที่ระบุชัดเจนว่าคัมภีร์กถาวัตถุ พระ โมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นผู้แต่ง..... นั่นคือ คัมภีร์กถาวัตถุยังถูกเขียนจารได้ พระไตรปิฎก โฉนจะไม่มีการจารบันทึกเล่า)

ในการสังคายนาครั้งนี้ ก็มีการจารึกพระธรรมวินัยลงในใบลาน และฉบับหลวงเป็นแผ่นทองด้วย เหมือนเดิม ฉบับใบลานทำขึ้นมาหลายชุดด้วยกัน จากนั้น ก็ให้พระเถระทั้งหลายนำคัมภีร์เหล่านั้นไปแจกจ่าย ทดแทนของเก่า ยังเมืองต่าง ๆ นั่นคือการเดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ของพระเถระทั้งหลายตอนนั้น ไม่ใช่ไปประกาศพระศาสนาในลักษณะแรกเริ่มประกาศ แต่เป็นการนำคัมภีร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ได้สังคายนาใหม่ ไปแจกจ่าย เพราะเมืองต่าง ๆ เหล่านั้นพระพุทธองค์ได้เคยเสด็จไปประกาศพระศาสนามาแล้วในสมัยพุทธกาล (ที่คนโดยมากทราบกันดี ก็คือ กลุ่มพระ โสณเถระ กับพระอุตตรเถระ เดินทางไปสุวรรณภูมิ กลุ่มพระมหินทเถระ เดินทางไปตัมพปัณณิทวีปหรือเกาะลังกา)

เมืองต่าง ๆ เมื่อได้ต้นฉบับแล้ว เจ้าอาวาสในแต่ละวัดก็จะส่งพระลูกวัดไปคัดลอกมาเก็บไว้ที่วัดของตน ๆ นอกจากแดนสุวรรณภูมิเป็นต้นแล้ว หนึ่งในเมือง(ประเทศ) เหล่านั้น ก็คือเกาะแห่งบุคคลผู้มีฝ่ามือแดง (ตัมพปัณณิทวีป) หรือเกาะลังกาในปัจจุบัน ก็ได้รับแจกเช่นกัน จากนั้นไม่นาน ประมาณ พ.ศ.๒๓๘ ที่ลังกา ก็ได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยพระเถระ ๑,๐๐๐ รูป กระทำอยู่ ๑๐ เดือน ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้า

เทวานัมปิยติสสะ คือ คัมภีร์ที่ได้รับแจกนั้นเป็นภาษา มคธ ประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจ จึงต้องมีการแปลเป็นภาษาสิงหลหรือภาษาของชาวลังกา พระเถระทั้งหลายที่เข้าใจภาษามคธจึงได้ประชุมร่วมกันทำการสังคายนา พระธรรมวินัย คือการแปลเป็นภาษาสิงหล เมื่อได้ต้นฉบับแล้ว เจ้าอาวาสในแต่ละวัดก็จะส่งพระลูกวัดไปคัดลอกมาเก็บไว้ที่วัดของตน ๆ

(ข้อสังเกต หากการเดินทางไปลังกาของกลุ่มพระมหินทเถระ เป็นการไปเพื่อประกาศพระศาสนาเป็นครั้งแรกแล้วไซ้ ไร้น ระยะเวลาแค่ประมาณ ๔ ปี จึงเกิดมีพระเถระชาวลังกาที่มีความรู้ความสามารถทางพระไตรปิฎกมากมายเป็นพันรูป พอที่จะทำสังคายนาได้แล้ว แท้จริงพระเถระเหล่านั้นทรงพระไตรปิฎกมาก่อนหน้านั้นแล้ว ที่ลังกาพระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงมาก่อนแล้ว)

ต่อมา ราวปีพ.ศ.๔๓๓ สมัยที่พระเจ้าวัฏฏคามนีอภัยครองราชย์ เมื่อคนอ่านพระบาลี (หมายถึงหลักฐานชั้นแรกสุดแม้จะแปลเป็นภาษาอื่นแล้ว โดยนับเป็น พระบาลี อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เกจิอาจารย์) แล้วเข้าใจยาก หรือไม่ค่อยเข้าใจ พระเถระทั้งหลายในลังกาจึงประชุมกันประมาณ ๑,๐๐๐ รูป แต่งคัมภีร์อรรถกถาอธิบายพระบาลีในจุดที่เข้าใจยาก ขึ้นมา โดยแต่งเป็นภาษาสิงหลทั้งหมด และได้ทำการจารลงใบลานทั้งในส่วนพระบาลีเดิม และส่วนที่เป็นอรรถกถาที่แต่งขึ้นใหม่ด้วย ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกัน ที่แคว้นมคธยังไม่มีการแต่งคัมภีร์อรรถกถาอธิบายพระบาลี อาจเนื่องจากเป็นภาษามคธอยู่แล้ว ชาวมคธจึงเข้าใจไม่ยากเหมือนคนที่ใช้ภาษาอื่น (แต่การอธิบายด้วยปากเปล่าย่อมมีเป็นแน่แท้)

ในการแต่งคัมภีร์อรรถกถาและจารพระบาลีใหม่ครั้งนี้ มีรายละเอียดที่เกี่ยวกับเหตุผลที่สังคายนาด้วย เช่น เพื่อเป็นการรักษาพระธรรมวินัยให้คงอยู่ยืนนาน เพื่อเป็นการชำระสะสางพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง การท่องจำหรือความจำของคนอาจผิดเพี้ยน จำต้องมีคัมภีร์เป็นหลักฐานอ้างอิง เป็นต้น

จริง ๆ แล้ว การทำสังคายนาครั้งก่อนหน้าทุกครั้ง ก็มีเหตุผลเหมือนกันหรือคล้ายกัน แต่ไม่ได้เขียนจารึกบอกถึงเหตุผลเหล่านั้น (เป็นพระบาลี มิใช่ อรรถกถา จึงไม่มีคำอธิบาย) คือไม่ได้เขียนบอกไว้ในพระไตรปิฎกว่ามีการเขียน ใช้คำศัพท์คำเดียว คือ **สังคิตติ** หรือ **สังคายนา** ครอบคลุมถึงการเขียนด้วย เมื่อไม่มีลายลักษณ์อักษรว่าเขียน สำหรับการสังคายนา ครั้งที่ ๑ , ๒, ๓ ,๔ (เถรวาท) คนทั้งหลายจึงลงความเห็นว่าจะไม่มีการเขียนจาร แต่มีหลักฐานว่าเขียนในสมัยของพระเจ้าวัฏฏคามนีอภัยที่ลังกาในคราวแต่งอรรถกถา คนทั้งหลายจึงลงความเห็นว่าจะเริ่มเขียนจารึกพระไตรปิฎกนับแต่นั้นเป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม จากเหตุผลและหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้อ้างไว้ข้างต้นนั้น ท่านทั้งหลายคิดว่า ปฐมสังคายนา ไม่มีการบันทึก จริ่งหรือ ในสมัยพุทธกาล ไม่มีตัวหนังสือใช้จริงหรือ ภาษาบาลี มีแค่เสียง ไม่มีตัวอักษรจริงหรือ...

อักษรธรรม คือ อักษรขอม

นับแต่ภาษามาคธี ถูกเลือกให้เป็นภาษาสำหรับรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ในคราวปฐมสังคายนา ภาษามาคธีทั้งตัวอักษร ไวยากรณ์ คำศัพท์ เป็นต้น ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างกว้างขวางในหมู่พระภิกษุผู้บวชและศึกษาปริยัติ นั่นคือผู้บวชหากต้องการศึกษาด้านคันถธุระ แม้มิได้เป็นชาวมคธ ก็ต้องเรียนภาษาของชาวมคธ เพื่อเป็นทุนสำหรับศึกษาพระไตรปิฎกนั่นเอง

การคัดลอกคัมภีร์ไบลานถือเป็นกิจ เป็นงานปกติที่ทำได้ ภาษามาคธีซึ่งติดมากับพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ได้ผ่านการถ่ายทอดรุ่นแล้วรุ่นเล่า แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อผ่านเวลานานเข้า ผู้นำแต่ละประเทศแต่ละดินแดน ซึ่งมีสิทธิ์ที่จะเลือกภาษาสำหรับสังคายนาและจารึกพระไตรปิฎกอาจพิจารณาเห็นว่า ภาษามาคธียาก กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาพระธรรมต้องเสียเวลาเล่าเรียนตัวอักษร ผู้นำนั้น ๆ อาจเปลี่ยนเป็นใช้ตัวอักษรแห่งประเทศของตน ๆ ในการเขียนภาษาบาลี โดยคงไว้แค่ศัพท์นิรุกติหรือเสียง จึงทำให้ตัวอักษรมาคธีในปัจจุบันแทบไม่มีใครใช้ แทบไม่มีใครทราบ

ว่า ประเทศไทยเองซึ่งเป็นแดนเกิดและรุ่งเรืองแห่งพุทธศาสนานั้น ผู้นำทั้งทางการเมืองและทางศาสนา ได้เห็นความสำคัญยิ่งในการธำรงรักษาไว้ซึ่งภาษามาคธีทั้งที่เป็นตัวอักษรและเสียง (ซึ่งรวมถึงไวยากรณ์) จึงได้ใช้ตัวอักษรมาคธีแบบดั้งเดิมจารไบลานในส่วนที่เป็นภาษาบาลีเสมอมา

ในแถบประเทศไทย อักษรขอมโบราณ ถูกใช้สำหรับจารภาษาบาลีมาโดยตลอด จนภาษาชาวบ้านเรียก อักษรขอม โบราณนั้นว่า “อักษรธรรม” หรือ “ตัวธรรม” เพราะพบเห็นที่ใช้เขียนพระธรรมของพระพุทธเจ้า แม้ในปัจจุบันเองในวัดบางแห่งคัมภีร์ไบลานที่จารด้วยอักษรธรรมยังมีหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ส่วนมากก็เปื่อย ผุพัง ถูกปลวกกิน หาผู้อ่านออกเขียนได้น้อยมาก เพราะปัจจุบันภาษาบาลีเขียนด้วยอักษรไทยแล้ว ตามเหตุผลที่อธิบายไปข้างต้นซึ่งหลายประเทศอื่น ๆ ได้นำปฏิบัติไปก่อนหน้าไทยแล้ว แต่ไทยเพิ่งเริ่มใช้อักษรไทยเขียนภาษาบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งตอนนั้นมีโรงพิมพ์เกิดขึ้นแล้ว หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไบลานจารตัวธรรม (ของหลวง) ก็ไม่มีการจารใหม่ อาจจะมีจารใหม่บ้างตามวัดต่าง ๆ แล้วแต่เจ้าอาวาส คนที่อ่านออก เขียนได้ เข้าใจตัวธรรมจึงเริ่มน้อยลง ๆ ไปตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามคนที่ศึกษาพระพุทธศาสนาก็มิได้น้อยลงไปด้วย

ตามประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าลายสือไทยกำเนิดขึ้นนานแล้วตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง (ซึ่งดัดแปลงมาจากอักษรขอม) สมัยสุโขทัยก็มีอักษรไทยแล้ว ยุครัตนโกสินทร์ก็มีอักษรไทย ลาวก็มีอักษรลาวแล้ว เหตุไฉนไม่ใช้อักษรแห่งประเทศตนเหล่านั้นจารไบลานเล่า จริง ๆ แล้ว คนไทยโบราณทราบดีว่าอักษรธรรมคืออักษรภาษาบาลี ดังนั้น เมื่อจะจารึกภาษาบาลีจึงได้ใช้ตัวอักษรของภาษาบาลีโดยตรง ไม่ใช้อักษรไทยซึ่งประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ในการจารภาษาบาลี

อักษรธรรม คือ อักษรมาคลี

อักษรขอม เมื่อใช้เขียนจารพระธรรมของพระพุทธเจ้า จึงเรียกกันว่าอักษรธรรม หรือ ตัวธรรม เมื่อตัวธรรมคือ อักษรภาษาบาลี อักษรขอมก็คือ อักษรของชาวมคธแห่งกรุงราชคฤห์ ชาวขอมหลวงก็คือ ชาวเมืองราชคฤห์นั่นเอง

ราชคฤห์ มาจากภาษาบาลีว่า ราชคห เมื่อลงวิภัติ เป็น ราชคหฺ เสียง ุ นิคหิต เป็นเสียงนาสิก คือขึ้นจมูก ออกเสียงได้สามอย่างคือ ม น ง ขึ้นอยู่กับพยัญชนะที่ตามหลังมา ดังนั้น ราชคหฺ จึงออกเสียงได้เป็น ราชะคะหัม ราชะคะหั้น ราชะคะหัง (สำหรับภาษาที่มีอักษร ฤ อาจเป็น คฤหม, คฤหน, หรือ คฤหง)

ดังได้กล่าวแล้วตอนต้นว่า ชมพูทวีปมีหลายเผ่าพันธุ์ มีหลายภาษา คนเผ่าไท (ซึ่งใช้ไวยากรณ์แตกต่างกัน) อาจพูดสำเนียงว่า ราชะคะหัม ราช = หลวง เรียกชาวเมืองราชคฤห์นั้นว่า คหัมหลวง (หรือคฤหัมหลวง) คหัม หรือคฤหัม พูกยาก สำเนียงจึงกลายมาเป็นขอมหลวง ต่อมาเมื่อขอมหลวงแห่งราชคฤห์ล่มสลาย จึงตัดคำหน้าว่า ราช ออกเสีย เหลือเพียง คหฺม (คะหัม) เมื่อเขียนใหม่ตามลายสือไทยโดยจับเอาแค่เสียง จึงออกมาเป็น ขอม (ภาษาไทยมีสระออ บาลีไม่มีสระออ)

[ปัจจุบันที่เราใช้อยู่ ราชคห ยังเป็น ราชคฤห์ เลย ไม่ต้องสงสัยว่ามาได้อย่างไร โปรดเข้าใจว่า ลักษณะของภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่ง มันเป็นไปได้ก็แล้วกันครับ ...(สันสกฤต มี ฤ บาลีไม่มี ฤ)]

ในอรรถกถาวิชัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค มีกล่าวถึงเมืองราชคฤห์ว่า

คำว่า “ ราชคฤห์ ” นี้ เป็นชื่อของเมืองนั้น. แต่เมืองนี้นั้นเป็นเมืองในครั้งพุทธกาล และจักรพรรดิกาล. ในกาลที่เหลือ เป็นเมืองร้าง ถูกยักษ์หวงห้าม คือเป็นป่าเป็นที่อยู่ของพวกยักษ์เหล่านั้น (แสดงว่าในช่วงแต่งอรรถกถาประมาณพ.ศ.๔๓๓ เมืองราชคฤห์ น่าจะกลายเป็นเมืองร้างแล้ว)

เมื่ออาณาจักรขอมโบราณหรือขอมหลวงล่มสลาย ตกเป็นเมืองขึ้นของชนเผ่าไทซึ่งใช้ภาษาและไวยากรณ์ต่างกัน ภาษาพูดในชีวิตประจำวันของชาวขอมหลวงจึงค่อย ๆ ถูกกลืนและเลือนหายไป แต่คำศัพท์ต่าง ๆ ก็ยังคงมีปรากฏปนอยู่เพียงแต่ใช้ไวยากรณ์ที่แตกต่างไปเท่านั้น จนในที่สุดคำภาษาขอมหลวงหรือภาษาบาลีบางคำ ได้กลายมาเป็นคำไทยไป แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากภาษาบาลีเป็นภาษารักษาพระธรรมวินัย ภาษาบาลีจึงยังคงมีคนศึกษาเล่าเรียนสืบทอดคำศัพท์และไวยากรณ์มาจวบจนปัจจุบัน

ดินแดนไทยมีหลายชนชาติอาศัยอยู่ ต่างผลัดเปลี่ยนกันครองอำนาจ แต่เผ่าไทหลังจากครองอำนาจแทนขอมหลวงแล้ว ก็สามารถครองอำนาจครอบเอกราชมาได้นานจนปัจจุบัน ภาษาจึงไม่ถูกกลืนในลักษณะไวยากรณ์ แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาของชนชาติต่าง ๆ ที่เคยอยู่ร่วมกัน เคยติดต่อกัน ก็มีปนมาในรูปคำศัพท์ เช่น คำบาลี คำสันสกฤต คำเขมร เป็นต้น ในปัจจุบันยังติดต่อกับต่างชาติต่างภาษามากขึ้น คำศัพท์ที่ปนเข้ามาก็ยังมี

มากมาย โดยที่ไวยากรณ์ทางภาษาก็ยังคงเป็นแบบไทย

บทส่งท้าย

สมัยที่ข้าพเจ้าบวชเป็นสามเณร และเริ่มเรียนภาษาบาลีนั้น เคยได้ยินคนเฒ่าคนแก่บอกว่า ตัวอักษรธรรม นั้นแหละคือตัวหนังสือภาษาบาลี ซึ่งคนเฒ่าคนแก่เหล่านั้น ก็คือคนที่เคยบวชเรียน ฝึกเขียนจารอักษรธรรมจนคล่อง ในสมัยนั้น ข้าพเจ้ายังนึกขำว่าเป็นความเห็นผิด เพราะที่ข้าพเจ้าฟังมานั้น ภาษาบาลีมีแต่เสียง ไม่มีตัวหนังสือ หากคนไทยเขียน ก็ใช้ตัวหนังสือไทย หากพม่าเขียน ก็ใช้ตัวหนังสือพม่า หากชาวตะวันตกเขียน ก็ใช้อักษรโรมัน เป็นต้น แต่เมื่อศึกษามากขึ้น มีความรู้ความคิดมากขึ้น ก็เริ่มสงสัยว่า เป็นอย่างที่พระยุคใหม่ ท่านว่าจริงหรือ หรือว่าที่พระยุคเก่าท่านว่าไว้จะถูกต้อง ?

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่เขียนไว้ก่อนหน้านี้นั้น ทำให้เชื่อมั่นว่าภาษาบาลีมีตัวอักษร และย้อนกลับไปถึงคำพูดของคนเฒ่าคนแก่ที่บอกว่า อักษรธรรม ก็คืออักษรบาลีหรืออักษรมาคธี ภาษาแห่งชาวมครสมัยโบราณ.